SBÍRKA PŘEDNÁŠEK
pořádaných
ČESKOU NÁRODOHOSPODÁŘSKOU SPOLEČNOSTÍ
v období 1930—31.

VI.

O NAŠÍ POZEMKOVÉ REFORMĚ.

Přednesl
Dr. Ing. J. VOŽENÍLEK,
ve schůzi společnosti pořádané
dne 19. ledna 1931
v Praze.

Cena Kč 5·—.

G34
A.456/8

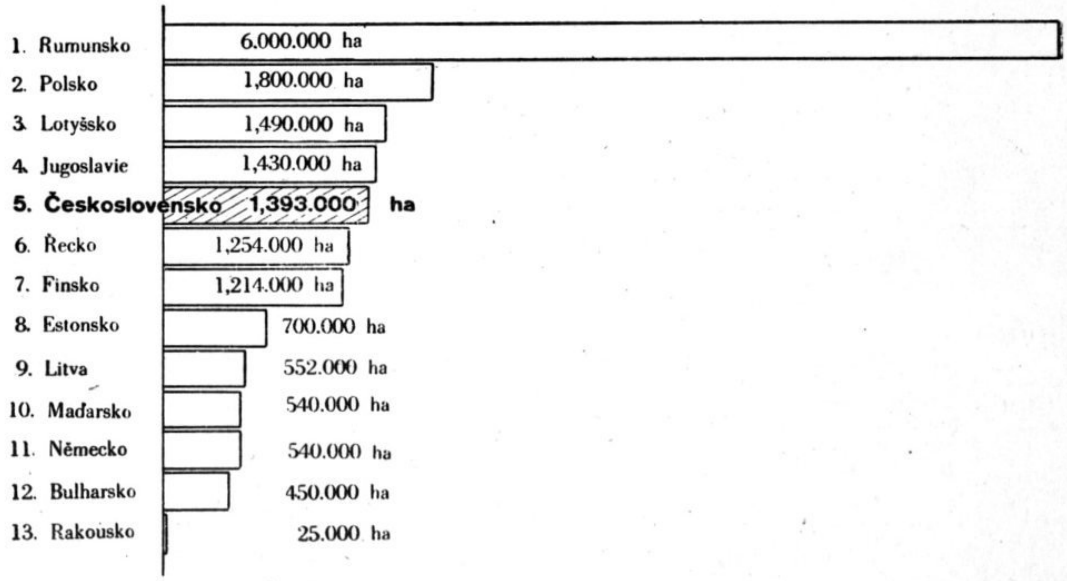
V PRAZE 1931.
Nákladem České národohospodářské společnosti.
Tiskem knihtiskárny »Prometheus« v Praze.
V komisi knihkupectví Fr. Řivnáče, Praha-Příkopy.

I. Mezinárodní povaha problému pozemkové reformy.

Mezi základní úkoly naší politiky po dosažení státní samostatnosti patřilo léčení některých základních nedostatků našeho hospodářského a sociálního organismu. V oboru zemědělském vystoupila rázem do popředí naléhavost pozemkové reformy, která hned po pádu carismu v březnu 1917 radikálně projevila se v ruské říši, a po ukončení světové války ve všech státech střední Evropy, v Pobaltí a na Balkáně.

I. Výměry půdy převedené v různých evrop. státech pomocí poz. reformy do vlastnictví (neb držby) nových nabyvatelů.

(Stav koncem r. 1929.)

Bylo by proto omylem posuzovati naši pozemkovou reformu jako něco specificky československého, co v cizině nemá obdoby. Již nyní budeme povinni bilancovati své dílo a porovnávati je s tím, co na témže poli v uplynulém desetiletí provedly četné státy jiné, jedni revolučně (Rusko), jiné velmi radikálně a jiné bez otřesů s náležitým zřetelem k nerušenosti chodu celého hospodářského organismu ve státě.

Ignorovati tento světový zjev nebylo by ani vědecké, ani prozíravé, neboť případně napsal president Mezinárodního zemědělského ústavu v Římě Exc. de Michelis, že »tato veliká proměna agrárních poměrů založí podmínky potřebné pro lepší sociální řád a dodá XX. století jeden z jeho typických rysů«.

A vskutku rozsah vlastnických přesunů, způsobených pozemkovými reformami v Evropě, je pozoruhodný. Dovolím si předvésti vám zde na dvou diagramech tyto přesuny u 13 států. Data byla zjišťována a opatřována velmi pečlivě, avšak při různosti pramenů a rozdílech mezi nimi mají tato data pochopitelně cenu pouze orientační.

Z prvního diagramu (str. 3) jest zřejmo, že průměrně do konce roku 1929 byly z velkostatku soukromých, církevních a někde i z velkostatku státních převedeny pozemkovými reformami do držby zemědělského lidu tyto výměry:

Rumunsko	asi	6,000.000 ha
Polsko	»	1,800.000 »
Lotyšsko	»	1,490.000 »
Jugoslavie	»	1.430.000 »
Československo	»	1,393.000 »
Řecko	»	1,254.000 »
Finsko	»	1,214.000 »
Estonsko	»	700.000 »
Litva	»	552.000 »
Maďarsko	»	540.000 »
Německo	»	540.000 »
Bulharsko	»	450.000 »
Rakousko	»	25.000 »

Tedy v uvedených 13 státech celkem ca 17,400.000 ha půdy a to převážně zemědělské, což se rovná asi území naší republiky, zvětšené ještě o plochu Moravy a Podkarpatské Rusi.

Československo jest na tomto diagramu, udávajícím absolutní výměru převzaté a přidělené půdy, pořadím na místě pátém.

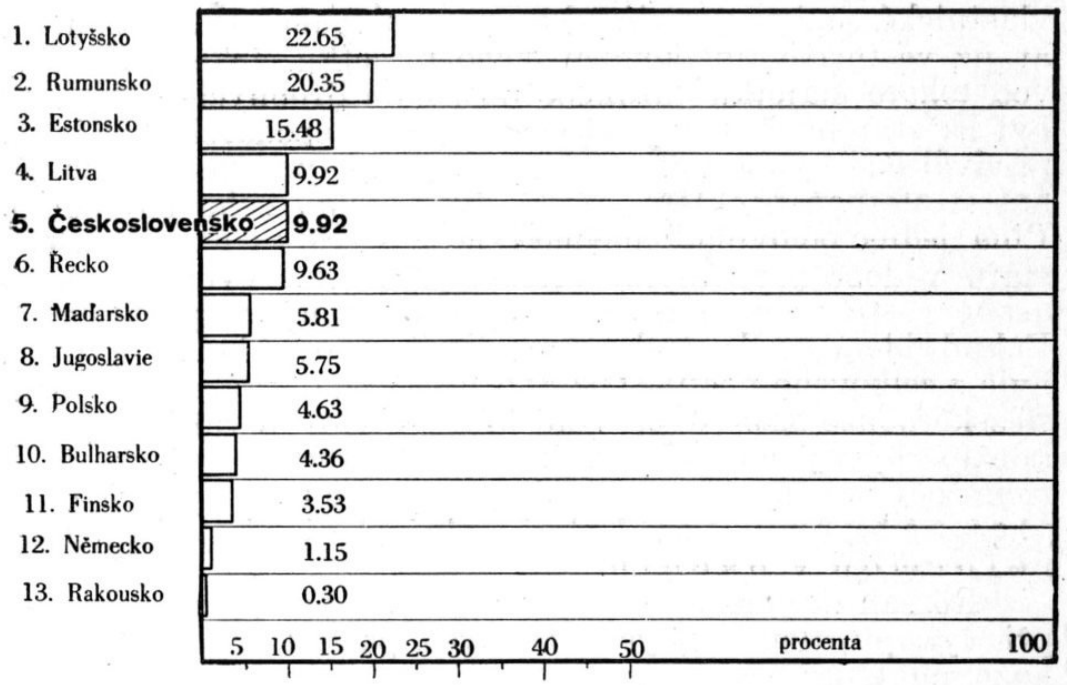
Druhý diagram (str. 5) seřazuje oněch 13 států dle poměru ploch, uvedených v diagramu prvním, k celkové rozloze každého státu. Zde opětně Československo jest na pátém místě, čili, co do radikálnosti svého zásahu do držby velkostatkové zachovává naše pozemková reforma mezi zúčastněnými státy evropskými »zlatou střední cestu«.

V tomto přehledu nefiguruje Rusko jednak proto, že tamní obrovské přesuny v pozemkové držbě způsobeny byly všeobecnou revolucí, kdežto my uvažujeme pouze agrární re-

formy, dále proto, že soukromého vlastnictví k půdě dnešní soustava sovětská neuznává, půda formálně patří státu, který pouze propůjčuje její užívání. Kdybychom počítali i přesuny ruské, pak celkový přesun následkem současného provádění pozemkové reformy uvedených 13 států a agrární revoluce v Rusku přivádí do pohybu okrouhle 150,000.000 ha půdy, čili více než desateronásobnou plochu našeho státu.

II. Poměr ploch nabytých v poz. reformě ku celkové rozloze každého státu.

(Stav koncem r. 1928.)

Toto jsou hospodářské a sociální skutečnosti, které ve svém významu nesmějí býti nikterak podceňovány. Tyto zjevy nutno zkoumati po stránce výrobní, sociální i politické. Toto srovnávací studium jest teprve v počátcích, neboť všechny dotčené státy, stejně jako my, svoje dílo teprve dokončují a připravují jeho bilanci. Také my zahájili již takové šetření a jsme ve styku s Mezinárodním ústavem zemědělským v Římě, který připravuje mezinárodní anketu o výsledcích a účincích pozemkové reformy. Také vydali jsme již předběžné výsledky reformy v zemi České a Moravskoslezské do konce roku 1928 a během r. 1931 vyjde další svazek o Slovensku a Podkarpatské Rusi. Široká publicita o provedení naší reformy poskytne veřejnosti rozsáhlý materiál pro její posouzení.

Dnešní můj výklad o látce tak rozsáhlé může býti ovšem pouze stručným přehledem, který na jednotlivé věci spíše upozorní, než aby je mohl podrobněji vyčerpati.

II. Poměry vlastnické a držebnostní před reformou v našich zemích.

Jako jinde, tak i u nás hlavní důvod pozemkové reformy spočíval v škodlivé převaze latifundia a velkostatku nad zemědělským podnikem malým a středním. Nebudu podrobněji uváděti v celku všeobecně známých statistických dat k bližšímu odůvodnění tohoto zjevu.

Velká část půdy velkostatkové sloučena byla ve vyšší vlastnické soubory, majíc zhusta povahu majetku vázaného, ať již ve formě fideikomisů, nebo majetků církevních. Převod tohoto majetku vázaného do rukou drobných zemědělců byl za starého řádu vyloučen. Nápor hospodářského života předválečného na tento vázaný majetek pozemkový pomáhal si alespoň pachtem, ať již dvorcovým, nebo parcelním. Plná jedna polovina zemědělských závodů na území našeho státu v době předválečné zřízena byla buď výhradně nebo aspoň částečně na půdě nikoliv vlastní, nýbrž pachtované. Pokud jde o velkostatky, podléhající pozemkové reformě, bylo z celkového počtu 3.962 dvorů v zemi České a Moravskoslezské pouze 2.257 dvorů, čili 57% ve vlastní režii majitele, kdežto zbývajících 43% nalézalo se v pachtu. Můžeme tedy říci, že **více než $^2/_5$ zemědělské půdy, podléhající záboru v zemích českých, bylo již před reformou v pachtu.**

Rozsah drobného, parcelního pachtu byl nám ilustrován při výkupu dlouhodobých drobných pachtů, kdy podle výkazů ministerstva spravedlnosti 128.000 drobných zemědělců vykoupilo si přes 100.000 ha půdy obnosem 180,000.000 Kč. A tato akce týkala se pouze pachtů, trvajících nepřetržitě po dobu 18 let.

Nájmem byl do jisté míry zmírňován hlad po půdě, brzděný vázaností velkého majetku pozemkového. Víme však, že pacht, zejména krátkodobý, nemůže nikdy nahraditi vlastnictví osoby hospodařící k půdě. Jest pouze jeho nedostatečným surogátem, zejména pokud nejde o pacht peněžní, nýbrž naturální, který byl obvyklý ve východní části státu.

III. Důsledky vadných poměrů vlastnických před pozemkovou reformou.

Jen heslovitě chci se dotknouti hlavních závad, plynoucích z převahy latifundia nad drobnou a střední držbou ze-

mědělskou. Zjevům těmto bylo u nás věnováno již mnoho studia a nechci proto ve své dnešní skizze pozemkové reformy podrobněji jimi se zabývati.

Množství bezzemků a hypertrofie nesoběstačných trpasličích závodů zemědělských má v zápětí živoření malého venkovského člověka, periodické nebo trvalé vystěhovalectví do měst uvnitř i za hranice, hrozivé zadlužování a další drobení malých a středních zemědělských usedlostí a tím další proletarisaci stavu zemědělského, který za dnešního řádu všeobecně jest uznáván za regenerační základnu celého národa.

Nechci tvrditi, že všecky mnou uvedené škodlivé zjevy měly by svůj původ jedině v převaze latifundia. Nutno však uznati, že ono k jich nebezpečnému vystupňování a neustálému zhoršování značně spolupůsobilo.

Uvažme dále, že převaha zemědělského velkopodniku znamená neustálé stupňování práce námezdní, kdežto drobný a střední podnik zemědělský představuje závod rodinný s přebytkem nevyužité pracovní síly držitelů půdy a členů jejich rodin. Sociální stíny námezdního poměru jsou obecně známy. Stupňování poměru námezdního rozšiřuje jen základnu třídních zápasů, nejednou ke škodě hospodářské a sociální stability celého státu.

To vše mluví pro rozhodnou převahu rodinného závodu zemědělského, kde není antagonismu kapitálu a práce a kde osobní zájem podnikatele jest co možno nejvíce vystupňován.

Odborná literatura oceňuje výhody i nevýhody každého velikostního typu zemědělského závodu. Nevyslovuje se pro jediný typ jako výhradně žádoucí a pro vyloučení všech ostatních. Nivelisace na kterýkoliv jediný typ — ať malý, střední či veliký — byla by méně výhodná než účelná souhra všech typů v určitém optimálním poměru zastoupených. Proto naše úsilí o pozemkovou reformu směřuje k docílení zdravého poměru jednotlivých velikostních typů mezi sebou a k odstranění převahy jedné kategorie. Naše pozemková reforma není tudíž namířena proti velkopodniku jako typu, nýbrž toliko proti jeho převaze, která zejména v některých krajích našeho státu byla velmi tíživou.

IV. Zákonodárné principy naší pozemkové reformy.

Snahy reformní nedatují se teprve od převratu. I rakouská vláda v posledních letech před válkou uvažovala o možnosti státního zásahu do soukromého vlastnictví v zájmu vnitřní kolonisace. Vypuknutím války byly ovšem plány tyto zmařeny. Také v Uhrách učiněny byly pokusy o mírnou pozemkovou reformu v letech 1894 a 1911 zřízením osídlo-